

PRILOG POZNAVANJU MEDIČARSTVA U PODRAVINI

Nekoć je u Podravini ovaj zanat bio vrlo raširen. Postoje pisani dokumenti koji upućuju da se u Koprivnici licitari pojavljuju u 18. stoljeću te da su uključeni u Štajerski ceh koji se spominje još 1294. godine u jednom kupoprodajnom ugovoru, zajedno s Varaždinom, Zagrebom, Ljubljanom i Kranjom¹. Da je licitarski zanat bio raširen u Podravini, pokazuju podaci s imenima poznatih medičara u obrtničkim i poslovnim knjigama². Oni su, kao i drugi majstori, uživali ugled i poštovanje. O tome svjedoči i Spomenica Tereziji Sulimanović koju je primila kao znak priznanja od Udruge katoličkih žena u Koprivnici 1925. godine. Njenom pak suprugu, medičaru i svjećaru Josipu Sulimanoviću, darovana je slika, ulje na platnu, (123, 5 x 72, 5) od strane Mjesne organizacije hrvatskih obrtnika 19. 3. 1931. godine u Koprivnici.

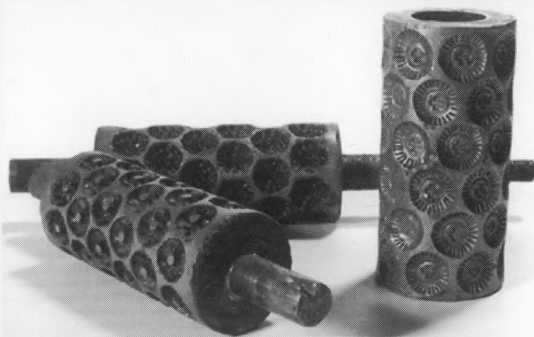
U I. polovici 20. stoljeća u Koprivnici djeluje nekoliko medičara. To su supružnici Terezija i Josip Sulimanović, Stjepan Kovačić i njegovi sinovi Stjepan mladi i Dragutin te Stanko Šafar³. Na prijelazu u II. polovicu 20. stoljeća bio je aktivan Ivan Kolarić (1913. - 1984.) koji u taj zanat upućuje i svoju suprugu Mariju Kolarić (rođena 1924. u Sarajevu),⁴ te supružnici, medičari Vinko (rođen 1912. u Kuzmincu, umro 1972. u Koprivnici), i Ljubica Špičko (rođena 1919. u Grbaševcu, umrla 1993. u Koprivnici) te sin Ivan (rođen 1939., a umro 1990. u Koprivnici). Nakon njihove smrti nasljeđuje ih u poslu medičarstva snaha Ljubica r. Hlebar (rođena 1960.) kojoj pomaže suprug Vinko. Nasljeđujući tradiciju u obitelji, oni i danas aktivno rade, prodajući proizvode u vlastitoj trgovini (ul. Đure Estera 9), na proštenjima u Podravini i šire⁵.

Od 1984. godine medičarsko - svjećarskim obrtom počinju se baviti supružnici Zdenka r. Lovreković (rođena 1952. u Gornjoj Velikoj) i Tomislav Vrban (rođen 1946. u Koprivničkom Ivancu) koji umijeće medičarskog obrta ne nasljeđuju. U medičarski obrt upućuju ih licitarka Jozefina Srbić iz Virovitice, Prstec i Hribar iz Karlovca i Lončar iz Varaždina. Svoje proizvode prodaju na proštenjima i u kiosku na gradskoj tržnici u Koprivnici.

U Đurđevcu je početkom stoljeća poznat medičar Ludvig Zajček koji djeluje do 1919. godine.⁶ Medičara i svjećara Đuru Dolenčića nasljeđuju sinovi Stjepan Dolenčić (samo nakratko), te Đuro Dolenčić (1904. - 1980.), (sl.1) sa suprugom Marijom (1907. - 1994.)⁷. Njih ne nasljeđuje nitko, a zahvaljujući donaciji njihove unuke Zrinke Svatović Galez, dio njihovog medičarskog alata i medičarsko - svjećarska tabla, našli su se u Galeriji Stari grad u Đurđevcu (sl. 3).

U Đurđevcu su bili poznati medičari Đumbir, Đuro i njegova supruga, rođeni u II. polovici 19. stoljeća, sin Franjo i njegova kći Kata rođena 30-tih godina 20. stoljeća koja je također izučila zanat⁸. Treba spomenuti i medičara Dragu Ivkovića koji se od 1935. do II. svjetskog rata bavio medičarstvom, izučivši zanat kod Đure Dolenčića u Đurđevcu⁹. U Đurđevcu je kod Dolenčića učio zanat i Martin Lončar (rođen 1909. u Petkovcu kraj Varaždinskih Toplica, umro 1968.) koji je radio u Varaždinu do svoje smrti kada ga nasljeđuje brat Ivan (1926. - 1996.) sa suprugom Ljubicom (rođena 1926. u Hrastovcu).

U Virju je djelovao medičar Franjo Pokec (rođen 1900., pokojni), a nasljeđuje ga sin Slavko rođen 1925. godine izučivši obrt kod Đure Dolenčića 1943. godine. Međutim, radi samo do 1947. godine kad se počeo baviti knjigovodstvenim poslovima¹⁰. Dio medičarskog alata spomenute obitelji danas se nalazi u Zavičajnom muzeju u Virju. Uz tog medičara spominje se i medičar Gusti Posavec iz Zagorja, ali o njemu nema nikakvih podataka¹¹.



1. Medičari i svjećari Dolenčić, Đurđevac, oko 1915. godine
2. Medičarsko - svjećarska tabla obitelji Dolenčić, Đurđevac
3. Drveni licitarski kalup obitelji Špičko, Koprivnica
4. Valjci za izradu licitarskih bombona

U Molvama je radio Ignac Ćić rodom iz Ludbrega (12) te Pavešić o kojem se za sad ništa ne zna, a u Novigradu Podravskom Zora Grabarić, najvjerojatnije krajem 19. i u I. pol. 20. stoljeća¹³.

U Križevcima u 20. stoljeću postoji nekoliko obitelji koje se bave medičarsko - svjećarskim zanatom prodajući svoje proizvode na sajmovima, ali i u vlastitim trgovinama specijaliziranim za prodaju te vrste proizvoda. To su sljedeći obrtnici: Zenta, Novak zvan Kader, Dragutin Vučić - Slukan, te Stjepan Sučić.

Medičarski ili licitarski obrt obuhvaćao je pripremu za izradu proizvoda te njihovu prodaju na proštenjima uz određene svetke ispred crkve ili na godišnjim sajmovima ispod šatora na četiri vode ispod kojih se nalazio štand s robom te stolovi s klupama gdje se pio *gverc*. *Medenjaci*, *licitari* i *gverc* glavni su proizvodi koji su se našli ispod šatora. I danas se, ali puno rjeđe, na proštenjima uz određene svetke može vidjeti gdjekoji medičar¹⁴. Medičarski proizvodi nekoć su se radili ručno, bez primjene električnih miksera koji danas ubrzavaju proces izrade te u peći na drva koje su zamijenile električne ili plinske.

Osnova za izradu licitarskih proizvoda kod svih je medičara ista, a sastoji se od šećera, brašna i licitarske germe (salakalija). Specifičnost proizvoda svakog majstora ponaosob, proizlazi iz oblika licitara te umijeća ukrašavanja. Najčešći su oblici bili srca, potkove, "bapčice", papučice, konjići, ptičice i drugi grafički, zoomorfni i antropomorfni oblici različitih veličina, a možemo ih vidjeti u asortimanu licitara i danas. Nekad se tijesto *brehalo* (mijesilo) u velikom drvenom koritu, a potom se pustilo da odstoji preko noći, ponovo premijesi i dobro izvalja. Što je proizvod manji, tijesto se mora tanje razvaljati. Nakon toga u tijestu se otisne željeni oblik metalnim kalupom tzv. *šteherom*. Prije njihove uporabe koristili su se drveni kalupi, često minuciozne reljefne obrade, koji su se napunili tijestom, te se otisnuo negativ. Pripremljeni licitari stavljaju se na pleh te se peku iznad 200 stupnjeva celzijusa oko pet minuta, a potom vade iz pećnice i hlade. Drugi dan se lijepe, ovisno o obliku, smjesom *pop* koja se sastoji od mješavine vode i brašna. Ako se radi o visećim licitarima koji se često vješaju na bor, između se umeće uzica. Nakon toga oboje se caklinom, tj. želatinom otopljenom u vodi, najčešće crvene boje. Nekoliko sati se hladi, a potom slijedi *cifranje*, tj. ukrašavanje. Ukrašava se *ajsom*, smjesom koja se sastoji od sirupa želatine i krumpirova brašna. *Cifralo* se pomoću *tilne*, metalnog stožastog tuljca kroz koji se istiskivao *ajs*. Boje, nekoć izrađene od različitog bilja, danas su zamijenjene kupovnim, prehrambenim. Najčešći ukrasi su bijeli, žuti, zeleni, roza spiralni, pleteničasti, cik - cak ukrasi, stilizirani cvjetići i vitice s reminiscencijama najčešće u baroknom stilu.

Oblik srca za mnoge je i najprivlačniji možda i zbog određene simboličke poruke. Najvjerojatnije je doselilo u naše krajeve sa sjevera u vezi s religijskim prikazivanjem Srca Isusova¹⁵. Uobičajeno je da se na licitar lijepi sličica, npr. lice djevojke, konjanika, djeteta i sl. što ovisi o obliku licitara, a na srce ogledalo s tekstom koji je najčešće bio ljubavni. Licitari su se nekoć dosta kupovali, a ovisno o tome s kojim razlogom se kupovao primjeren je bio i oblik. Djeci su se najčešće kupovale bebe, konjići, jahači, a oni zaljubljeni najčešće su se darivali srcem s prigodnim tekstom:

Kad se tiha noćca spusti,
kad se sjene jave njene,
kad molitvu tiho moliš,
tad se draga sjeti mene.

Stalna Ti je ljubav moja
reci dušo, bit ću tvoja!

Uzalud se jađan mučim,
uzalud vrijeme gubim,
drugo dušo ne znam reći
nego: ja te ljubim!

Svaki taj licitar na neki je način unikat jer se svaki uzima u ruku i ukrašava bez šablona. Ljepota licitara ovisi o praksi i umješnosti ruke majstora. U današnje vrijeme čest je slučaj da se ukrašena mala srca s uzicom koriste kao suvenir ili poklon. Zanimljivo je spomenuti da na pojedinim svadbama mladenci darivaju svoje uzvanike

licitarskim srcima na kojima su ispisana njihova imena¹⁶.

Osim njih, medičari su izrađivali *čisla*, nanizane brojanice, krunice od kuglica tijesta u žutoj i ružičastoj boji koji se oboje prije pečenja. Medenjaci su svakako jedan od najtraženijih proizvoda. Oni se ne ukrašavaju niti imaju glazuru, a mogu biti okruglog, ili izduženog oblika. Izrađuju se od smjese šećera, meda, jaja, brašna i licitarske germe koja se nakon što odstoji jedan dan, peče. Da bi bio bolji okus, u spomenutu smjesu znalo se dodati i začina npr. cimeta ili klinčića.

Medičari su pripremali i *gverc*, praslavensko alkoholno piće. Kod svakog medičara *gverc* je drugačiji, iako se koriste otprilike isti omjeri. Najbolje ga je pripremati u proljeće na temperaturi 14 - 18 stupnjeva celzijusa. Po recepturi gospodina Vinka Špička koristi se med iz saća od kestena (oko 80 kg) koji se kuha u 200 - 300 l vode dok ne zavrije. Pri tom bakreni kotao, u kojem se kuha, mora biti jako čist. Nakon toga se prelije u drvene bačve koje danas zamjenjuju rosfraj, i pusti da odstoji sve dok se šećer ne pretvori u alkohol. Potom se cijedi kroz posebnu drvenu posudu s otvorima na koje se pričvrste lanene vrećice koje su u funkciji filtera. Tako pripravljen *gverc* pretoči se u bačve, a u novije vrijeme može se kupiti u staklenim bocama na prošćenjima ili u specijaliziranim prodavaonicama.

Na proštenjarskim štandovima nekoć, a ponegdje i danas, mogu se naći *bomboni* od kuhanog šećera i vode. Prije su se izrađivali pomoću posebne naprave s dva valjka (pozitiv i negativ oblika npr. maline) sl. 8 Kuhani šećer, malo rashlađen, stavljao se na kameni stol, a potom umetao između spomenuta dva valjka čijom su se ručnom vrtnjom oblikovali *bomboni*. Druga vrsta *bombona* su tzv. *šule*, *bomboni* s četiri ugla. Osim *bombona* prodavale su se i *lizalice* okruglog, plosnatog oblika ili štapičaste.

Priprema za proštenje bila je duga, a proizvodi se nisu, kao danas, odvozili do mjesta prodaje kombijima, nego konjskom zapregom. Po sjećanju Zrinke Svatović, unuke pokojnih durđevačkih medičara Marije i Đure Dolenčića, odlazilo se rano, u tri sata ujutro. Na kolima su se nalazili drveni sanduci s robom, bačva s *gvercom*, štand i šatorsko platno. Ako je ostalo robe od proštenja, ona se na sljedećem proštenju nije prodavala, nego se stavljala u škart.

Medičari su se najčešće bavili i izradom *svijeća*, uglavnom zimi. Od njih su nekad, po pričanju starijih, najviše zaradili. Izrađivali su ih od pčelinjeg voska dok se danas izrađuju od parafina. Mogle su se izrađivati na različite načine. Jedan od načina bila je izrada pomoću kalupa koji je mogao biti od gipsa ili gume, kasnije i metala, koji se napuni odgovarajućom smjesom koja se nakon stvrdnjavanja izvadi iz kalupa¹⁷. Drugi je način bio pomoću okruglog ringa na kojem se nalaze kvačice s privezanim fitiljima po kojima se polijeva smjesa. Treći način bio je pomoću tunkerice, ručne ili automatske, slično postupku s ringom. Debljina *svijeće* ovisila je o tome koliko se puta umočio u parafin. Da bi debljina *svijeće* bila ista na jednoj i drugoj strani samo se okrene i postupak se ponovi.

Svijeće su se ukrašavale postupkom tzv. *cvikanja*, tj. štipanja posebnim alatom po zagrijanoj *svijeći*. Drugi način ukrašavanja bio je pomoću *štehera* različitih oblika, od sakralnih motiva (kalež, raspeće, Bogorodica) do raznih oblika cvjetića, listića itd. Radilo se tako da se na tanki sloj parafina, *platnu*, stavljao staniol, a potom se pomoću *štehera* utisnuo željeni oblik te se zalijepio na *svijeću*.

Nekoć su se izrađivale i posebne *zavjetne figure* od voska ili parafina, lijevane u dvodijelnim drvenim ili kamenim kalupima različitih motiva (ruka, noga, glava, neka životinja itd). Vosak se ulijevao kroz otvor pri vrhu kalupa, a potom se kalup uranjao u vodu s malo sapunice da se parafin ne bi zalijepio za drvo. Kad se ohladio, stegnuti parafin se izvadio. Zagovore su ljudi odnosili u crkvu, vjerujući da će se zaštititi od neke bolesti, nesreće, ili ozdraviti prinoseći dar Bogu. Danas su ostali samo kalupi koji se čuvaju u muzejima, a *zavjetima* više nema ni traga, osim u sjećanju.

Medičarsko - svjećarski zanat danas je u izumiranju. Iako se uvelike modernizirao način izrade i tehnologija, rijetko postoji interes za opstanak tog zanata. Čest je bio slučaj, kao i u ostalim zanatima, da se prenosio s pokoljenja na pokoljenje. Tako danas ima vrlo malo aktivnih medičara. Tradicija je u ovom kraju nastavljena jedino u obitelji Špička i Vrban u Koprivnici koji redovito obilaze podravska prošteništa i tako čuvaju tradiciju medičarsko - svjećarskog zanata.

Bilješke:

1. Kašpar, Libuše, *Medičarstvo varaždinskog kraja*, str. 1, Varaždin, 1980.
2. Imenik I. obrtne zadruge od 1902. - 1945. godine
3. Kašpar, Libuše, *Medičarstvo Hrvatskog zagorja*, Međimurja i Podravine, Gesta - časopis za kulturu, br. 4 - 5, str.144, 145, Varaždin, 1980. br. 4-5, str.144,145
4. n. dj. 3
5. n. dj. 3, str. 145
6. n. dj. 2
7. Još do 80. supružnici Dolenčić s velikom ljubavlju su pekli kolače, rođendanske torte poznanicima, a majstorstvo ukrašavanja uvijek je radio gosp. Đuro
8. Prilikom terenskog istraživanja gđa Kata rod. Đumbir nije željela dati nikakve podatke o svojoj obitelji, niti govoriti o poslu.
9. n. dj. 3, str.145
10. n. dj. 3, str. 145
11. n. dj. 3, str. 145
12. Taj podatak potvrdio je i gospodin Vinko Špičko.
13. n. dj. 3
14. Gospođa Ljubica Špičko navodi da idu na proštenja u okolici Koprivnice. Počinju s proštenjem na Valentinovo u Močilama, a završavaju 12. rujna na Ime Marijino u Hlebinama
15. n. dj. 1
16. Na svadbi I. B. i E. B. u Zagrebu, 9. 9. 1995., na licitarskim srcima bila su ispisana njihova imena; dok je na svadbi M. V. i D. H. u Osijeku 6. 5. 2000. bilo licitarsko srce s ogledalcem i tekstem kada su vjenčani.
17. Biškupić, Iris, *Umijeća medičarsko - svječarskog obrta*, str. 20-2, Gornja Stubica, 1992.

Literatura:

1. Biškupić, Iris, *Umijeća medičarsko - svječarskog obrta*, Muzej Seljačkih buna, Gornja Stubica, 1992.
2. Biškupić - Bašić, Iris, *Tradicijски obrti Hrvatskog zagorja*, Muzej Seljačkih buna, Gornja Stubica, 1996.
3. Cvetan, Dragica, *Tradicijски zanati Jastrebarskog i okolice*, Zavičajni muzej Jastrebarsko, 1987.
4. Biškupić - Bašić, Iris, *Licitarska umijeća - medičarstvo i svječarstvo - obrt višestoljetne tradicije*, katalog izložbe, Etnografski muzej, Zagreb, 2000.
5. Kašpar, Libuša, *Medičarstvo Hrvatskog zagorja*, Međimurja i Podravine, Gesta, br. 4 - 5, Varaždin.
6. Kašpar, Libuša, *Medičarstvo varaždinskog kraja*, Gradski muzej Varaždin, 1980.
7. Kašpar, Libuša, *Podravsko medičarstvo*, Podravski zbornik, Koprivnica, 1980.
8. Miholek, Vladimir, *Prilog poznavanju povijesti obrtništva u Đurđevcu*, Podravski zbornik, Koprivnica, 1994.
9. Moslavac, Slavica, *Tradicijски obrti u Moslavini*, Muzej Moslavine u Kutini, Kutina, 1989.
10. Savez hrvatskih obrtnika, *Historijat 1908. - 1933.*, Savez hrvatskih obrtnika, Zagreb, 1933.
11. Šarić, Dunja, *Zagorski licitari - medičari i surka*, Tradicijski obrti i rukotvorstvo - entitet hrvatske narodne baštine, Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej "Staro selo" Kumrovec, Kumrovec, 1997.
12. Turković, Josip, *Podravsko rukotvorje*, Koprivnica, 1978.